

Špatná nebo dobrá zpráva o muzeích?

Muzea dostala ke svému svátku Mezinárodního dne muzeí 18. května od Národního kontrolního úřadu nepřehlédnutelný dárek – tiskovou zprávu o výsledcích kontrolní akce 19/09 Ochrana sbírek muzejní povahy ve vlastnictví České republiky. Cílem kontroly bylo prověřit ochranu sbírek z hlediska účelnosti a souladu s právními předpisy, kterým je zejména zákon č. 122/2000 Sb. o ochraně sbírek muzejní povahy, jež v letošním roce platí už 20 let.

Mediální vyznění bylo pro muzea velmi negativní. Český výbor Mezinárodní rady muzeí ICOM považuje za nezbytné se muzejních pracovníků zastat. Skutečnost je totiž jiná. Pro opravdové hodnocení muzejní práce je nutné znát dlouhou cestu, kterou česká muzea urazila za dlouhou dobu své existence. V tomto kontextu je zjevné, že péče o sbírky za posledních 20 let se významně zkvalitnila a dostala se na světovou úroveň.

Připomeňme si, jak muzea před dvaceti lety vypadala. V devadesátých letech se muzejníci snažili odstraňovat následky neuspokojivého stavu muzejních budov, jejich infrastruktury, mizerného zabezpečení muzejních sbírek a devastace vlastnických vztahů v kulturním dědictví, které za sebou nechalo 41 let komunistické nadvlády nejen nad pokřiveným výkladem kulturního dědictví, ale i nad rozhodováním, co z něho ještě zapadalo do úzkého rozměru vidění většinou nevzdělaných okresních a krajských tajemníků a dalších aparátčků zločinné organizace KSČ. Čili, co stálo za to zachovat a co bylo reakční, co oportunistické, co mohlo být ponecháno postupné degradaci a co mohlo nebo dokonce mělo být zničeno hned.

Muzeím u nás byla věnovaná velká péče od doby jejich zakládání v 19. století. Výjimku představovala období první a zejména druhé světové války a následné doby tvrdých konfiskací soukromého majetku, který v lepším případě byl předáván do muzejních sbírek. V tom horším byl vyvážen po tunách na západ za směšnou cenu za tolik potřebné valuty. V těch nejhorších případech byl rozkraden nebo zničen lůzou.

Čeští muzejníci v naprosté většině tento přístup odmítali a snažili se zachránit, co se dalo. Přitom, často v nedůstojných podmínkách českého muzejnictví v období totalitního režimu, patřili ke špičkám svého oboru. Měli totiž na co navazovat – na stoleté tradice českého muzejnictví, spojeného s opravdovým vlastenectvím, odpovědností a vzdělaností. Na našem území vznikala nejstarší muzea a také spolky, jejichž hlavním cílem bylo zvyšování kvality a respektu muzejní práce po celé 19. století a v první polovině století dvacátého. **V roce 1946 Československo bylo jednou ze 14 zakladatelských zemí Mezinárodní rady muzeí ICOM, která dnes funguje ve 119 zemích světa a patří k nejvýznamnějším profesním organizacím na světě vůbec.** Čeští muzejníci v ní byli vždy respektováni, byť se jednalo o jedince, kteří se mohli mezinárodních jednání zúčastňovat, jako byl např. Jan Jelínek z Moravského zemského muzea v Brně, který byl zvolen předsedou světového ICOM. Právě za jeho předsednictví vznikl základ dodnes platné definice muzeí (1974) nebo byl založen Mezinárodní den muzeí (1977). Jako obvykle, co se dařilo Čechoslovákům na mezinárodním poli, nebylo doma převáděno do muzejní praxe (stejně jako tvůrci na výstavách Expo, kteří měli doma zákaz činnosti).

Pro socialistické Československo byla muzea především prostorem pro provádění politické indoktrinace, investovalo se do výstav, nikoli do uložení sbírek. Při pohledech na fotografie způsobů tehdejšího uložení sbírkových předmětů v některých institucích, kdy se sbírkové předměty povalovaly na hromadách na chodbách a ve sklepech muzeí či různých zrušených far a škol, se dnes člověku ježí vlasy na hlavě.

V devadesátých letech začala muzea znovu plnit své povinnosti vůči společnosti normálně. Dělo se tak v období obrovského nárůstu trestné činnosti, kdy byly kulturní objekty a instituce atakovány nejprve živelnými, později organizovanými krádežemi. **Muzea, zejména díky odpovědnému přístupu svých pracovníků, tuto vlnu přečkala s mnohem menšími ztrátami, než církevní instituce nebo i státní hrady a zámky. Důsledná diskuse vedla k tomu, že v roce 2000 vstoupil v platnost zmiňovaný zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy, jako jedna ze zásadních legislativních úprav, vedoucích ke zvýšení úrovně ochrany velké části kulturního dědictví České republiky.** Jedná se o velmi kvalitní zákonnou normu, kterou nám

závidí mnoho kolegů na celém světě. Mnoho zemí má zákony o muzeích, ale jejich zaměstnanci pak musí často čelit tomu, že to nejdůležitější, o co muzea pečují, tedy sbírkové předměty jako doklady našeho kulturního a přírodního dědictví, jsou až na druhé koleji. V tomto je náš zákon jedinečný a pro mnohé i vzorový, což dokazuje i přijetí nových zákonných úprav v některých zemích, které jsou orientovány prioritně na ochranu sbírky muzea a které z našeho zákona č. 122/2000 Sb. vycházely. V roce 2015 probíhalo na půdě UNESCO jednání o přijetí nového doporučení o muzeích, na kterém se ve spolupráci s německými kolegy podařilo vnést do diskuse o podobě tohoto klíčového dokumentu právě sbírky, což se promítlo i do názvu **Doporučení na ochranu a podporu muzeí a SBÍREK, jejich rozmanitosti a jejich úlohy ve společnosti** (http://icom-czech.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/34/2020/05/UNESCO_protection_and_promotion_museums_CZ-1.pdf).

Zákon č. 122/2000 předepsal muzeím řadu povinností a jednou z nich byl zápis významných sbírek do Centrální evidence sbírek (CES), který v první vlně proběhl v letech 2000-2002. Při tom vyplynula na povrch řada věcí, které se následně řešily. Jedním z ožehavých bodů bylo i uložení tzv. konfiskátů, které nebyly z právních důvodů zařazovány jako za socialismu do nezpochybnitelného státního vlastnictví. Jistě, byly zjištěny i ztráty některých předmětů ze sbírek za uplynulá období. Ztracené předměty měly být odepsány jen výjimečně. Ztráta nebyla a není důvodem k takovému kroku, vždy existuje šance, že předmět bude nalezen ať již díky administrativní chybě v evidenci nebo se objeví po letech na trhu. Takové případy se děly a dějí nejen u nás.

Ze strany státu i samotných muzejníků byla léta 1990 – 2010 charakterizována zásadní snahou vytvořit podporu pro kvalitní zajištění a ochranu sbírek. Ze strany státu prostřednictvím různých programů (Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví, Péče o národní kulturní poklad, program restitučních náhrad a další), ze strany muzejníků tím, že to povětšinou nezabalili a nešli dělat něco lépe placeného. Pokud se tedy zaměříme na dobu uplynulých 20 let tak jen v příspěvkových organizacích Ministerstva kultury bylo vybudováno či zrekonstruováno několik desítek depozitárních budov, jejichž standardy jsou na nejvyšší světové úrovni. Ostatní zřizovatelé nezůstávali pozadu a investovali do svých institucí další nemalé částky, a tak vznikly stovky nových nebo rekonstruovaných prostor pro kvalitní uložení toho nejcennějšího co máme, tedy sbírek. **Muzejní pracovníci při přesunech sbírek do nových úložných prostor prováděli revize a během nich dohledali tisíce předmětů, o kterých se myslelo, že jsou nenávratně ztracené, nebo dokonce byly ze sbírek mnoho let vyřazené.** To už ale zpráva NKÚ neuvádí. Neuvádí také to, co dnes muzea ohrožuje nejvíce, a to je nízké ohodnocení zaměstnanců, kteří vykonávají tuto odbornou činnost. Specifická profese „správce depozitáře“ (nekumulovaná s odbornou prací kurátora sbírky, jenž má sbírky interpretovat), který zajišťuje nejen evidenci, uložení, ale i základní profylaktickou péči, je placena mnohem hůře než skladníci v supermarketu. Vesměs tito lidé pracují s maximálním nasazením, oddaností a láskou, i když časem mnozí zjistí, že za peníze, které mají k dispozici, ani nezaplátí nájem, na hypotéku nemají nárok a založení nebo péče o rodinu je pro ně nesmírně složité. Když správce sbírky najde lépe placené zaměstnání a z muzea (ač nerad) odejde, často trvá mnohem déle než dva měsíce k nalezení jeho nástupce. Sbírkové předměty jsou tak nutně předávány formálně a v budoucnu to může způsobit mnohem větší problémy, než 2 869 nedohledaných sbírkových předmětů z kontrolovaných 3,3 milionů při inventarizacích v letech 2016 až 2018 u 10 kontrolovaných správců sbírek.

Zpráva NKÚ je důležitý dokument, který musíme podrobně číst, vzít ho především jako výzvu pro budoucnost a soustředit se na podstatné – zajištění podpory kvalitní péče o sbírky. V současné chvíli je hlavní výzvou pro muzejnictví zajištění a udržení kvalitních zaměstnanců, kterým umožníme se vzdělávat a svou práci vykonávat co nejlépe. Ruku v ruce s tím je spojeno plné využívání a implementace stávajícího zákona, který plně vystihuje hlavní body muzejní práce.